

Butlletí del Ateneu Barcelonès

ANY V

BARCELONA, ABRIL-JUNY DE 1919

NÚM. 18

LO ROSSELLÓ PERDUT PER CATALUNYA Y PER ESPANYA

(Continuació)

ORT soroll se mogué entre l'alt element eclesiàstich: ne protestà'l Capítol dels Canonges de Barcelona y calificà d'*indecents* los procediments seguits per los ministres reys. De poch serví la protesta: s'ordenà l'encarcerament del Bisbe de Vich, y llavors los Canonges vigatans acordaren ab gran valentia fer costat als barcelonins; «encara que sia arriscant nostras vidas y haziendas», deya l'acta de l'acort.

La repercussió d'aquest moviment de descontent dintre de Vich degué preocupar als advocats del Rey al Consell, que sovintejaren llurs visites d'investigació en dita ciutat, inquirint contra'ls mal-afectes. Y se simultanejà ab aquestes indagatories una forta efervescencia popular, agitantse la gent baixa disposada a rebomboris y a concitacions, y apareixent, en les cantonades de Vich, cartells en favor del Rey de Castella (6 decembre 1643), atribuhits per los Canonges als qui portaven intenció de «tornar als motins, per a poder tornar a robar y remediare llurs necessitats» (1).

Tot y això, no flaquejava'l Capítol de Vich en coadjuvar a les càrregues de la guerra ab homes y diners, per més que'l seu Prelat refusà, valerosament, prestar jurament d'obediencia al Rey de França. Davant d'aquest acte, En Pere de Marca (qui actuava de Virrey de Catalunya) en 2 de maig de 1646 l'envià desterrat a Castella. Partí immediatament, passant per Montserrat lo 12 de maig, y per Igualada lo 13.

Les queixes contra l'administració francesa no minvaren, sinó que se les veu marxant en creixement. D'altra part dita administració fou un continuat fracàs,

(1) L. de Montcada: *Episcopologia de Vich*, continuat per Lluís B. Nadal, vol. III.

com se veu ab la correspondencia de Marca y dels Virreys, qu'estigueren en continues disidencies. També ab lo dominich Serroni, bisbe d'Orange (1647), arribat d'Italia a Barcelona a primers del any 1647 per administrar lo sacrament de la confirmació a les diòcesis vacants de Catalunya, entrà Marca en divergencies, sobretot quan se convencé de que era un espia de Mazarini, exigint en 13 de juliol de 1647 lo seu retorn a França, com en efecte ho obtingué, però per poch temps. Puix Serroni devia retornar a Barcelona, triomfant del bisbe Marca, en març de 1648, acompanyant al virrey Miquel Mazarini, Cardenal de Santa Cecilia, germà del primer ministre francès. Una tivantor tan forta s'establí entre ells, que Marca fou menaçat d'anar a la presó. Però fou lo Cardenal de Santa Cecilia qui's vegé rellevat per altre virrey, lo Mariscal d'Schoemberg (26 juliol 1648), per més que continuà Serroni a Barcelona al costat de Marca, a qui no's tocà del seu alt càrrech de Visitador General (1). Molt hauríem de dir si tractéssim de posar de relleu los greus desacerts de l'administració francesa a Catalunya, que si pogué semblar en apariencia brillant, resultava en lo fons altament deplorable.

Han passat anys, en 1650, de la missió *pacificadora* confiada al bisbe Marca, sense que may se vegi'l resultat de les suposades gestions. Un embaixador especial ha de trametre Barcelona a la Cort de Lluís XIV, En Joseph Galceran de Pinós, ab interessants instruccions (24 de decembre 1650). Queixàrense principalment los catalans de tenir desemparades, l'exèrcit francès, nostres places de guerra, ocupant en menys de dos mesos, les tropes de Castella, los llochs de Flix, Miravet y Tortosa, disposant d'un molt petit exèrcit de sols vuyt mil homes, sense que la host d'ocupació francesa realisés lo menor esforç per a socórrer aquelles poblacions. Atreviment a que no s'hauria llençat l'enemich, si no hagués tingut seguretat d'estar mal aprovisionades y custodiades, y comptar també ab lo fort descontent que regnava entre'ls circumvehins. També's queixaven de la manera d'obrar dels Governadors de França, cuydant no més d'imposàrlosi càrregues y contribucions contraries a les lleys y constitucions generals de la terra. Era per això, com també per altres violencies ocasionades per alguns oficials francesos, que's reduhien a l'obediencia del Rey d'Espanya tots los llochs oberts. L'Embaixador devia ponderar a Lluís XIV lo molt que importava posar termini a tantes vexacions, y que sos oficials s'accontentessin ab lo just.

La mateixa política francesa, de fer continuament la guerra a Catalunya ab la menor despesa possible, treyent més tropes que no pas enviantne de noves, continuà després de perduda Tortosa. Contrastava ab eixa exigencia d'obligar al país a interminables sacrificis de diners y de gent, la nova política del Rey d'Espanya, al conferir la direcció de la guerra al Infant Don Joan d'Austria. Procurà

(1) Ph. Torreilles: *Le Rôle politique de Marca et de Serroni pendant les guerres de Catalogne*, publicat en *Revue des questions historiques*, 1901; v. I, pl. 64.

del primer moment tractar ab benignitat als catalans y no gravar ab més càrregues els pobles que's subjectaven.

Feya dèu anys que la guerra durava, quan als seus innumbrables danys s'hi afegiren les mortaldats d'una terrible peste que s'estengué per tot lo Principat. S'agravà la miseria general y esdevingueren més onerosos los sacrificis, cada dia majors, de la continuïtat de la guerra. L'empobriment y despoblació de Catalunya fou altra nova causa que feu augmentar lo nombre dels llochs que's subjectaven al Rey d'Espanya, quals exèrcits de mar y terra no trigaren a presentarse a assetjar Barcelona, dirigits per lo Marquès de Mortara (agost 1651). Per sòrt dels barcelonins, la peste llavors ja havia desaparegut de la capital. Comparegué al poch temps a dirigir aqueix assedi l'Infant Don Joan d'Austria (19 octubre 1651).

En 1651 Lluís XIV envià en calitat de Virrey de Catalunya'l Mariscal La Motte, qui, uns quants anys abans, havia sortit ab ignominia del Principat, d'altre comandament de menor importancia. Molt temps deturà La Motte en la ciutat de Perpinyà, ab los 4.000 infants y 2.500 cavalls de reforç que duya. Al 22 de janer de 1652 comparegué enfront de l'amenaçada Barcelona, y encara trigà a entrarhi fins al 23 d'abril. Y com no eixiren de França majors expedicions militars de socors, poch podia millorar la marxa general dels fets.

Fòra de Barcelona, lo moviment favorable a la pau ab Castellà augmentava de dia en dia. A Vich les autoritats del Rey de França mataren, per mal-afectes, als germans Diego y Miquel de Çarriera y de Gurb y a deu vigatans, tots gent d'alta representació social. Al portarlos a la mort feren tancar les portes de la Ciutat, per a evitar que la Diputació los intimés del contrafur que cometien.

Aquestes arbitrietats tingueren un efecte contraproduhent. Lo poch entusiasme que quedava per l'ocupació francesa minvà depressa, y diariament nous llochs se subjectaven al exèrcit castellà. Alguns particulars que's trobaven personalment compromesos, fugiren, passant la frontera.

Y arribant les coses a aquest estat, lo resultat era perfectament previst per la mateixa diplomacia francesa. Ja ho havia escrit l'habilitós bisbe Marca al començar la guerra. En una remarcable carta deya al Cardenal Mazarini, en 17 de juny de 1644: «S'il arrivoit que nostre armée fût entièrement rompue et que la victoire fût si pleine entre les mains des ennemis, qu'ils eussent le moyen de se presenter devant Barcelone, je pense que la ville ne souffriroit point un siège, qu'elle se porteroit a faire sa composition avec le roi d'Espagne.»

Marca fou bon home d'Estat y bon profeta.

Com deya, se debilità la fermesa de Barcelona, centre de tot aquell moviment polítich, y lo 4 d'octubre de 1652 tractà de rendirse. Dos dies abans havien escapat per mar los dos homes que més predicaven la resistencia al Rey d'Espanya: En Joseph Margarit y l'ohidor general Vicens Ferriol. Al primer, Don Joan

d'Austria l'exclougué del perdó otorgat lo 11 d'octubre de 1652. Barcelona vegé restituhides ses preeminencies y privilegis, exceptuantne'l de la cobertura, la custodia dels baluards y muralles, ò sia'l privilegi militar, y reservantse les insaculacions dels Consellers, lo Monarca. Lo nombre d'aquests s'augmentà d'un, decretant que tingués d'ésser, lo sisè Conseller, menestral.

Des d'ara queda la Ciutat estretament lligada ab Don Joan d'Austria, qui esdevé son protector. Los Consellers cada any solien entregarli una quantitat en efectiu, per tenirlo més obligat y favorable. Entrega que no consta taxativament en la documentació, però que s'hi deixa translluhir prou bé d'algunes partides y reticencies que apareixen en alguns llibres de la municipalitat.

Al retornar Catalunya a la monarquia espanyola, no's pactaren paus ab França. Continuaren combatudes nostres fronteres, hont les tropes franceses may desamparaven lo Rosselló. La host castellana arribà a Prades, deturantshi tres setmanes (17 novembre a 8 decembre 1652), fet que ve explicat en lo dietari d'En Francesch Garí, fill de Prades. L'exèrcit francès d'En Du Plessis l'ocupà per espay de quasi un mes (8 decembre 1662 - 6 janer 1663), robant als vehins, trencantlos bótes de vi, etc., y tornant a deixar tot seguit Prades als espanyols. Fets com aquests se repetiren en llochs diferents durant l'iniciada guerra, qu'esdevingué pesada y llarga en rahó al poch esforç esmerçat per uns y altres.

Figuren ab les tropes franceses alguns catalans que, per efecte de compromisos adquirits o aficions particulars, no acceptaven la capitulació barcelonina. Com a principals d'entre aquests, devèm consignar el geroní Joseph Margarit y el capità d'artilleria Ardena. Ells dos, ab lo francès Orincourt, dirigiren les operacions del any 1653, arribant a combatre les muralles de Gerona (12 juliol). Però al 24 de setembre ja havien reculat fins més enllà del Portús. La falta de tropes espanyoles no permeté avençar en llur persecució, més enllà de Prades, deixant com sempre als francesos massa ben instalats al Rosselló. Malogrà aquesta passivitat espanyola, cert alçament aparellat per los perpinyanesos, que, a trobarse ajudats, ab poch esforç haurien lograt, tal vegada, recobrar lo Rosselló ràpidament.

En 1654, mentres lo Príncep de Contí tractava de conquerir la Cerdanya, los espanyols atacaven Roses. Assetjada Vilafranca de Conflent, se perdé (1 a 27 juliol 1654) y Contí socorregué a Roses, baixant fins a Sant Celoni, d'hont se'n tornà a Cerdanya victoriós. A Mataró conspirava En Joan Anglada per a entregar la vila al exèrcit francès (1).

(1) En 23 agost 1654, declarà Aleix Delmau micalet de França sobre «Joan Bta. Anglada de Mataró ques cartejava ab los enemichs y los escrivía, enviant las cartas a Miquel Pujol, capità de Micalets de França». Altres testimonis també declararen que N'Anglada «havia escrit al dit capità Pujol que tenía 50 homens apunt y que alla ocasió se farían amos de Mataró, essent lo exèrcit francès a Sant Celoni.» (Arxiu de la Corona d'Aragó.)

Fa notar Fra Tomàs Junoy, prior dels dominichs de Puigcerdà, en una obra especialista sobre la utilitat estratègica militar de la Cerdanya, que, llavors, quedà sobradament demostrada dita importància estratègica. Ja que, després d'assetjada y guanyada per lo Príncep de Conti (7-20 octubre 1654), una divisió francesa ocupà molt fàcilment la Seu d'Urgell, altra s'apoderà de Berga, y una tercera guanyà Camprodon y baixà fins a Vich, qual ciutat fou inútilment assetjada (9 novembre - 15 decembre 1654), retirantse per Olot.

L'any 1655 ho fou de continuades invasions que'ls francesos realisaven des de Puigcerdà, prenent Castelló d'Empuries (1 juliol 1655). Al començar lo 1656, Don Joan d'Àustria logrà aventatges per l'interior del Principat. Es cert que En Margarit entrà a Blanes y'l Duch de Candale a Granollers; però en la reculada d'un y altre, foren recobrades Banyoles y Castelló d'Empuries.

En 1656 gestionaren la pau a Madrid comissionats d'Espanya y França, convenint sots la base de que'ls Pirineus serien la divisoria dels dos reyalmes.

Los Comissaris de França pretengueren que'ls Pirineus començaven al Cap de Cervera prop del de Creus y prosseguien fins prop d'Irún; però'ls espanyols los hi objectaven que'l Pirineu de Cap de Creus no continuava fins a Irún, sinó que moria als Tres Ponts d'Organyà, y que la serralada d'Irún prosseguia sense interrupció fins a Lleucata, o sia l'estany de Salces, essent aquests los veritables Pirineus. D'igual criteri era'l perpinyanès Andreu Bosch en 1626, al recapitular les diverses opinions sobre lo que podia entendres per Pirineus; y deya d'una manera prou clara y explícita «que, tant les muntanyes y cordillera que comença a Portvendres y Cap de Creus, quant la que comença a Lleucata en mig de les quals són Rosselló, Conflent y Cerdanya, totes són Pirineus: emperò que la terminació de Espanya ab França s'ha de pendre al Promontori de la punta de Lleucata y seguint sa cordillera dextant los Comtats de Rosselló y Cerdanya de la part de Espanya.»

Los francesos s'obstinaren a defensar que començaven al Cap de Creus y se dirigien a l'altura de Puig-Perich, retorçant vers l'Occident cap al riu d'Hendaya o Bidasoa. Entenent los comissaris espanyols quan deliberat era'l propòsit dels francesos, de pretendre l'anexió del Rosselló, rebutjaren consentir una desmembració tan considerable del territori català, desistint de les conferencies de pau. Per tant se continuà la guerra, puix tampoch los delegats de França volien abandonar la cobdiciada presa.

Les campanyes de 1657 y 1658 foren de poca intensitat per una y altra banda. Los francesos desepararen la Cerdanya, deixantla sense cap fortificació. Llavors se convingué en que restaria aquell Comtat neutral, si bé sots la passiva obediencia de França.

Fou aquesta una guerra fictícia, puix sols se tractava de guanyar temps en espera de contingencies favorables, per consumir l'anexió del territori rosse-

llonès. Idèntica passivitat, però sense cap ideal conegut, demostraven los polítics espanyols. Limitàrense nostres armes a recobrar Camprodon.

Però la diplomacia havia començat a obrar y no cessava en sa actuació. Diu una lletra de Lluís XIV que, en 1658, se feren «aberturas de acomodamiento entre algunos de nuestros ministros y del rey católico de las Españas». Les bones disposicions de que gallejava Lluís XIV, oficial y públicament, no arribaren a manar deturar les hostilitats fins al 22 de maig de 1659, limitantse a fer minvar les operacions de guerra.

Per a negociar la pau se designà la Illa dita dels Faysans, que forma'l riu Bidasoa prop de sa desembocadura, entre Irún y Hendaya, convenientment arreglada ab tendes de campanya y habitacions provisionals; dos ponts comunicaven, l'un ab la ribera espanyola y l'altre ab la francesa. Foren representants d'Espanya y França, respectivament, Don Lluís de Haro y lo Cardenal Mazarini (23 agost 1659-17 novembre 1659).

L'actuació de la diplomacia francesa de quedarse ab nostres terres rosselloneses, constituïa un programa mínim; lo màxim no tenia límits, com may n'ha tingut l'ambició dels homes.

Però, més habilidosa la gestió diplomàtica de Mazarini que la de Haro, y ab les bones inspiracions que rebia del Arquebisbe Marca, dominà a son contrinçant. En la sentada del 25 d'agost de 1659, quan Haro havia consentit en annexar a França'l Rosselló, començà a gestionar Mazarini hi fos agregat lo Conflent (1), sense que hi sortís a relleu encara cap porció territorial de la Cerdanya, com més tart també's feu. Per aconsolar al plenipotenciari espanyol, s'entretingué en compararli lo territori català que anava obtenint França, ab la Navarra espanyola, que, naturalment, li feya encara molt més goig al diplomàtic francès.

Les primeres negociacions se condensaren en un tractat de 124 articles que anaven resolent totes les guerres sostingudes a Italia, Portugal, Flandes y Catalunya. No tan sols obtingué Mazarini'l Conflent ademés del Rosselló, sinó que

(1) Lo Cardenal Mazarini escrivia al ministre de Lluís XIV Le Tellier, lo 25 d'agost de 1659, que encara hi faltaven a tractar cinch ò sis capítols «dont le premier est une pretention que j'ai mise adroitement sur le tapis pour faire joindre au Comté de Roussillon le Conflent, qui est un pays contigu, et d'une étendue considérable, puisqu'il consiste en plus de 250 villages». Més avant, en la propia lletra, explicava que retrayentli Haro les aventatges que reportava, d'aquesta pau, lo Rey de França, puix veyia estendre les seves fronteres de per tot arreu, li havia ell respost que renunciaria a tot «si le Roi Catholique luy vouloit rendre en échange la seule Navarre, que tout le monde sait bien lui appartenir a si juste titre, qu'il n'y a pas un François, qui, des l'usage de raison, ne soit persuadé, que le Roi n'a pas moins de droit sur ce royaume que sur la ville de Paris. Il me demanda, si je savois bien ce que c'estoit que la Navarre, qui n'estoit pas si grande que le Roussillon: *Acceptez donc la proposition que je vous fais* (luy dis-je) *vous assurant, que si vous me prenez au mot, le Roy ne me désavouera pas; mais je crois que vous n'en ferez rien et que vous aimerez beaucoup mieux conserver ce petit pays, ou il n'y a que deux ou trois places; car vous savez bien, que si le Roy, mon Maistre, avoit une fois Pampelune, le Roy Catholique seroit contraint de déloger de Madrid.*» (*Lettres du cardinal Mazarin où l'on voit «Le Secret de la Negociation de la Paix des Pyrénées, etc.»*, planes 145 y 155. Amsterdam, 1690.)

procurà se redactessin los articles 42 y 43, qu'eren los referents a la frontera pirenyca, en forma enredosa per a lograr encabir més porció de terra catalana dintre de lo que anava a obtenir França.

Se consignava, en l'article 42, «que los Pirineus, que comunment han sempre sigut tinguts com a divisoris d'Espanya y de les Galies, sien també en avant la divisió d'abdós reyalmes». Afegintse deguessin passar a França'ls comtats y vegueríes del Rosselló y Conflent, y a Espanya hi quedés la de Cerdanya ab tot lo Principat de Catalunya. Anava aclarit dit pacte ab la addició de què si hi haguessin llochs del Conflent, no del Rosselló, situats dintre dels Pirineus, a la part d'Espanya, fossin d'Espanya; y si hi haguessin llochs de la Cerdanya, no del Principat de Catalunya, situats dintre dels Pirineus, a la part de França, fossin de França. Qual separació seria encarregada a uns comissionats, los qui deuríen declarar quals són los monts Pirineus y indicar los seus límits. Senyalant per resòldreho lo termini d'un mes després de la firma del tractat. En lo ben entès que, si no arribessin a un acort, trameteríen los motius de llurs discordancies als Plenipotenciaris dels dos Reys, y aquests, ab les notes a la vista, resoldríen definitivament, sense que per aquesta discrepancia se pogués encendre nova guerra.

La pretensió de segregar lo territori de Catalunya anava colorejada per l'arquebisbe de Tolosa, Marca, ab l'afirmació d'ésser de tota justícia reintegrar a França uns territoris que natural, històrica y jurídicament li pertocaven. Afirmació d'una manifesta falsetat.

Lo tractat dels Pirineus fou signat a Madrid per nostre Monarca a 10 de decembre de 1659 y promulgat a Barcelona lo 21 de febrer de 1660. Prou s'havíen donat compte'ls francesos de que era una de les claus més importants de la Cerdanya lo port de Puymoren, y determinaren afegir-lo de més a més al territori que acabaven d'obtenir. Y com si no n'hi hagués prou, lo Cardenal Mazarini demanà encara la vall de Carol ò Querol, com a cosa inútil ò de poca consideració, acce-dinhi, de moment, lo rey Felip ab sobrada condescendencia y ab poch coneixement de lo que aytal cessió representava.

La pau volgué consolidarse en un matrimoni entre les dues grans monarquies: lo Rey de França casaria ab la Infanta María Teresa, filla del Rey d'Espanya, la qual renunciaria a la Corona espanyola, de consemblant manera que ja hi havia renunciat, abans de casarse, la mare de Lluís XIV, la Reyna Anna d'Austria, també Infanta d'Espanya.

La conferencia per a resoldre les dificultats que devíen sorgir ab la pau, s'aplegà a Ceret en 1660. Representà a Espanya En Miquel de Salvà y Vallgornera, del Consell Suprè m d'Aragó, y En Joseph Romeu y de Ferrer; y a França'l bisbe d'Orange Jacinto Serroni, y Pere de Marca, lo més documentat y habilitós dels compromissaris. Marca devia dominar la situació per lo molt que, segons

tenim vist, coneixia l'història dels pobles pirenenchs (1). A Ceret tornaren a trobar-se'ls dos rivals, Marca y Serroni, després d'una separació de nou anys. Mazarini no havia volgut prescindir, en ocasió tan important per les ambicions franceses, ni de la erudició de Pere de Marca, ni menys de la finesa diplomàtica de Serroni; y la dificultat de que s'entenguessin la solució acudint a l'alt interès de la patria francesa, la que necessitava del un y del altre. Y junts los dos enemics, del 22 de març en avant, col·laboraren en una obra que's vegé coronada del major dels èxits.

Los comissionats espanyols de Ceret procuraren esforçar-se en defensar l'entrega de més territori. Tot era inútil davant la tossuderia y exigències de l'arquebisbe Marca, qui encara tractava d'encloure dintre França, ab capciosos arguments, tota la Cerdanya y l'Urgellet.

Al comunicar uns y altres llurs discrepàncies als Plenipotenciàries de la Illa dels Faysans, hi fou cridat Pere de Marca, qui, interpretant al seu gust un text de Strabó sobre'ls pobles dels Pirineus, procurà enredar a la diplomàcia espanyola. Suposava Marca que Strabó deya haver-hi al mig dels Pirineus valls acomodades a habitació de les gents, en sa major part habitades per cerretans, gent espanyola. Pretenent que això volia dir que, en aquelles valls, los cerretans eren la major part de les gents d'Espanya, y, per tant, que d'altres n'hi restaven allí, los quals havien de comptar-se dintre les Galies. Desfeya la subtileza de l'argumentació de Marca lo fet de què may Strabó, al tractar de les Galies, hi consignava als cerretans *galos*. Aiximateix resultava l'argument desfet per Plini, al dividir els cerretans en *Julians* y *Augustans*, situantlos tots dintre del convent jurídic Tarraconense. *Julia Libica*, que donava nom als *Julians*, era, d'una manera indiscutible, la població actual de *Llivia*, y, en conseqüència, los altres llocs del seu voltant pertanyien al convent Tarraconense, ço es, a Espanya.

Lo territori suposat tan inútil de la Vall de Querol, hagueren de veure'ls subtils delegats de la nació francesa que per comunicar dita Vall (hont sols hi havia nou poblets) ab la comarca de Capcir (que quedava més al nord), se necessitava agregarhi altres trenta-tres pobles més, los quals també s'acordà que passarien

(1) Es l'historiador Feliu de la Penya contemporani d'aytals fets, y d'ells ens ha deixat algunes observacions de gran valor. Conta que transcorregueren dos mesos, març y abril, en dubtes y discussions, insistint los francesos en la sua temeritat, «sin querer atender a la verdad, antes bravateando para asegurar lo que tenían ideado». «Viendo nuestros catalanes la temeridad francesa con que querían lograr su idea, la representaron al Rey y la dieron también al público. Respondió S. M. se ajustasen estas dependencias como daba lugar el tiempo, y convinieron nuestros comisarios, contra la razón y su voluntad, en dar a la Francia treinta y tres lugares de Cerdeña de la parte de Conflent, como si éste fuese Francia, que era el tenor del capítulo 43 de las Pazes: Que el Rey cedía a Francia los lugares de Cerdeña que daban a la parte de Francia; quedando con esto contentos los Franceses y sentidos los Catalanes, por quitarles sus tierras y lugares.»

Fa un gran menyspreu, l'autor francès Baluzi, dels delegats espanyols Salvà y Romeu, y'ls defensa altre contemporani, En Joan Gaspar Roig, dient que era tant lo desig del rey Felip de fer les paus, «que por su parte no hubieran dejado de concluirse, aunque hubiera sido a costa de dar todos sus Reynos».

a la nació francesa (31 maig 1660). A haver estat un camí de passatge lo que's demanava, y no la enganyosa cessió de mitja Cerdanya, s'hauria estipulat que la carretera d'Ur, Vilanova, Angustringa, Odelló y Bolquera fos neutral, tal y com li obligaren a Espanya que's fes per comunicar a Puigcerdà ab Llívia. Però ab dit pretext exigirnos Hix, antiga cort dels Comtes de Cerdanya, Palau, Osseja y'ls altres pobles, tots ells del centre del Comtat y a la cara d'Espanya (exceptuats Perxa, Planers y Sant Pere), resultà un abús inqualificable, del qual ne tindrem de protestar d'una manera encara més especial, los catalans.

A conseqüència de l'addició al article 42, s'aplegaren a Llívia'l bisbe Seroni y Miquel Salvà, acabant la cessió últimament feta (2 novembre 1660). Però ¿què passà ab los nous tractes menats en la vila de Llívia? (1). Que'l rey Lluís XIV prou ratificà totseguít lo que allí fou acordat, y ordenà als seus generals y governadors ho complissin, remetentne trasllat de la ratificació al Rey d'Espanya. Mes, en cambi, aquest, perjudicat ab tantes addicions territorials com se li havien anat exigint, no consta que ho hagués ratificat, molt al contrari, segons assegura Fra Junoy. Y que realment no ho consentí, acabarà de corroborarho'l fet de que may, per part de França, s'ha pogut aludir a la ratificació espanyola, ni a disposicions donades per nostra nació a ses autoritats propies, en conformitat ab les estipulacions de Llívia (2).

Segons En Feliu de la Peña, continuaren les delimitacions dels Pirineus per lo bisbe d'Urgell y En Rafel Vilosa, regent del Suprè m d'Aragó, en 1663 y 1664, y després, en 1665, per lo canonge Pere Copons y En Fabrici Pons, del Rey al Consell.

(1) En la concordia y capitulació feta en 12 de novembre de 1660 per los «plenipotenciarios Don Miquel de Salvà y Vallgornera, del Concell Suprè m d'Aragó, y lo bisbe d'Orange, ab la qual donaren límits a les dos Magestats y Coronas del que han de possehir en lo Comtat de Cerdanya, feta als dos de novembre de mil sis cents seixanta», se disposava que per execució de l'últim article del tractat de la Illa dels Faysans, de 31 de maig de 1660, quedarien per França, en la Cerdanya, «Carol con toda la valle que serán con todos los lugares de ella por dos; Enveig con toda su montaña y jurisdicción, que los lugares de ella serán también contados por dos; Ur y Flori por uno; Vilanova y Escaldas por uno; Dorras-Angustringa, Targasona, Palmasell, Egat, Odelló, Via, Mulquera, Vilar de Ovansa, Estevar, Majanda, Sellagosa, Ró, Vedinyans, la Perxa, Ruhet, Llò, Eyna, Sant Pere dels Forcats, Santa Leocadia y Lluís por uno, Err, Planés, Caldegas y Onzès por uno, Nahuja, Osseja, Palau, Hix», entenentse que s'entreguen «por las divisiones de sus términos y sus jurisdicciones», excepció feta de Hix, hont anirà la ribera del riu Reur seguint son corrent natural fins a «Aja que quedará por España, de suerte que la mitad de dicho Río y la mitad de la Puente que vulgarmente llaman de Llívia, será de España». Llívia y son batlliu quedaven per Espanya, a condició de no fortificarlo may, neutralisant lo camí reyal de Llívia a Puigcerdà al atravessar los territoris que's cedien a França. Les inundacions y cambis d'areny del Reur fins a sa unió ab lo Segre, a Aja, obligaren més tart a delimitacions més precises, senyalantse punts centrals de frontera en dit riu, per Comissaris d'Espanya y França (23 novembre 1750).

(2) També relata Fra Tomàs Junoy qu'ell havia tingut ocasió de veure, en lo Convent de Sant Domingo de Puigcerdà, no solament lo llibre oficial de les Paus dels Pirineus, si que també, manuscrit, lo tractat de Llívia. Suposava que'l bisbe Seroni, com a dominich qu'era, deixà als dominichs cerdans lo tractat de Llívia després de signat, y qu'ells lo copiaren al peu de la lletra, ajuntantlo ab l'imprès del tractat dels Pirineus. (Fr. Tomás Junoy: *Disertaciones sacadas de la historia inédita de los ceretanos*, Barcelona, 1857.)

Al morir en 1655 lo rey Felip d'Espanya, y fonamentantho ab l'exclusió de la Corona espanyola que son testament feya als descendents de sa filla Maria Teresa, casada ab Lluís XIV, aquest monarca declarà la guerra a Carles II. En conseqüència nostre monarca, en 1667, reclamà per sí lo Rosselló, y tornà a posar entre'ls seus diferents títols de dominacions patrimonials, lo de *Comte del Rosselló*.

Durant aquest espay de temps, fets importants havien esdevingut en les velles terres catalanes anexionades a França.

Després que Lluís XIV jurà en 1660, a Perpinyà, mantenir los privilegis del Rosselló, son ministre Colbert no tingué empatx en imposarlosi la gabela de la sal. Aquesta, en los pobles montanyenchs, ha resultat onerosíssima per lo gran consum que'n fan, a causa de la que donen al bestiar, sa principal font de riquesa. Per çò, encara que un dret semblant fou creat per Jaume I, lo Rosselló y la Cerdanya se n'havien fet frants pagantli 20,000 lliures. També'l rey Sanxo I de Mallorca'l suprimí en 1311 y 1322, haventse sempre respectat lo privilegi. Però Colbert, successor de Mazarini, cregué prou fort el poder reyal per atacar y suprimir llibertats regionals, establint regles uniformes d'imposicions (2 janer 1662).

L'oposició parcial que'ls pobles pirenenchs feren als *gabelús* ò *gabelots*, trobà un capitost, en 1662, que decididament la dirigí a la Gascunya: lo donzell Bernat d'Audijós. Durant vint anys se mantingué en armes per les montanyes contra tot lo poder de Lluís XIV. Son moviment no repercutí en lo Rosselló, hont la resistencia contra dit dret fiscal resultà merament passiva del 1662 al 1667. Però quan en 1667 los exèrcits espanyols atravessaren la frontera de Cerdanya, tot cambià. Catalans del Rosselló alçaren bandera ab nom d'*Angelets de la terra*, y també *Miquelets*, afavorits per lo Govern d'Espanya. Això, sabut per lo bearnès Audijós, també demanà a Espanya, en 1667, una subvenció, concedintli lo Reyal Consell de Madrid la de cinquanta escuts, però no donantli aculliment a Espanya, per tenir d'ell mal concepte (1). Mes en quant al capitost dels *Angelets*, Joseph Trinxeria, de Prats de Molló, entrà a Espanya tantes vegades com volgué, y finalment s'hi quedà. Foren llochtinents d'En Trinxeria En Damià Nohel (a) lo *Fill del Batlle de Serrallonga*, y En Joan Miquel Mestre (a) l'*Hereu Just del Vallès*.

Aquest moviment armat representava la protesta del esperit tradicional català contra la violació de ses llibertats trepitjades per una nova dominació excessivament centralisadora. Defensors heròichs de les llibertats provincials són nomenats aquests montanyenchs rossellonesos d'esperit catalanesch, per historiadors

(1) Una carta del Consell Reyal (Madrid, 29 setembre 1667) comunica'l moviment revolucionari d'Audixos, y diu, entre altres coses prou interessants: «aunque Audixos no es persona de suposición que pueda esperarse dél cosa grande, porque sólo viene a ser como un cauo de bandidos...» «...combiene no venga acá sino que allá vaya cultivando los ánimos de su país». En 1668 encara's donaren 500 escuts a Audixos per mantenir lo seu moviment. (*Estado*, plechs 2686 y 2688, Arxiu de Simancas.)

de dita terra com lo president de França en 1848, Domingo Francesch Aragó (nat a Estagell, 1786-1853), J. d'Elne y altres. Diu N'Aragó que comptaven ab les simpaties de la classe sacerdotal (1), y copia d'un dietari de Mossèn Curp, rector de Vilallonga, que «Vista la injusticia, prengueren les armes», protestant dels «guardes de la sal, qui feren moltes insolencies en los llochs de la muntanya».

Al finir l'any 1668 semblava dominada la revolta dels Angelets. De sobte l'*Hereu Just* se llençà novament al camp, en 1669. Les tropes de Lluís XV l'apresonaren a Prats de Molló (22 janer 1670). Seguidament fou deslliurat per En Trinxeria y En Nohel, y comandant 1.500 homes entraren tots a Arles (27 febrer 1670). També haurien guanyat Ceret, si un cos d'exèrcit francès no'ls ho hagués impedit (1 abril 1670). Per tenir tranquil lo Vallespir, França 'hi construí dues noves fortificacions, una al castell arrunat de Perillós a Prats de Molló, y l'altra dita lo *Fort dels Banys*, edificació nova de planta (2).

Mentres això succehia, los exèrcits de França ocuparen Llívia (10 setembre 1667), y dintre Catalunya la diplomacia francesa, que no dormia, també hi preparava alçaments. Ab ells estigueren relacionades conferencies secretes d'En Joseph d'Ardena y los Jurats de Mataró (setembre 1667).

En 1668 França aparellava forces terrestres y marítimes per atacar lo nostre Principat, quan fou concertada ràpidament una nova pau. Llavors se discuti si los trenta tres llochs de la Cerdanya s'havien d'entregar o no. Lo Rey d'Espanya féu borrar son títol de *Comte de Rosselló*, dels demés que ostentava.

Continuaren, en 1669, les conferencies per la pau entre'l Marquès de la Fuente y'l senyor de Villars y Monsenyor Dupré, acordant entregar a França los trenta tres llochs cerdans y retirantse l'exèrcit acantonat al Rosselló. Emperò, poch temps després, aquelles tropes tornaven a acamparhi (3).

Curta durada tingué aquesta pau. Del 1671 al 1674 observem altres alçaments dels rossellonesos, ab facilitat dominats per França, dels quals també En Trinxeria ne fou actor. Conspiraren los adictes a Espanya en 1674, en tres centres diferents: a Vilafranca de Conflent, a Perpinyà y a Palaldà, essent nombroses les revoltes en tot lo Vallespir. A Vilafranca los conspiradors tingueren un cap, diferents subalterns y foren una legió recrutats en les poblacions vehines. A Perpinyà constituïen petita agrupació, obrant a l'aventura. Al Vallespir cada població comptava ab los seus conspiradors, sobrepujantlos Palaldà, que devia apoderarse del Fort dels Banys. Los de Vilafranca se relacionaven ab lo Governador de Puigcerdà, y los altres ab lo Virrey de Catalunya o ab sos representants (4). Motivà tan general conjuració l'estat d'ànim de dites poblacions, la

(1) D. F. Aragó. *Le Roussillon aux premiers temps de sa réunion a la France*, planes. 30 a 41.

(2) F. Torrelles, en *Revue d'histoire et d'archéologie du Roussillon*, 1901, p. 46.

(3) *Estado*: plechs 2687 y 2688, de l'Arxiu de Simancas.

(4) F. Torrelles: *Les conspirations en 1674 en Revue etc. du Roussillon*, 1901, p. 105.

habilitat d'Espanya y los fets que's desenrotllaven a Rosselló y Catalunya de dos anys a aquella part. Des de mitjans de 1672, Espanya aparellava una nova empresa contra'l Rosselló, fent pública la formació d'un fort exèrcit, mentres que França apareixia trobarse en inexplicable atonia.

Un incident diplomàtic s'armà en 1672 per haver apresonat los francesos al Rector dels Horts en terme de Massanet de Cabrenys, y pretenent qu'eixa població empurdanesa pertanyia al Vallespir, negociació que continuava en janer de 1673 (1).

L'exèrcit francès entrà al Empurdà lo 6 de novembre de 1673, obligantlo a recular les tropes del Duch de San Germà qui, en l'estiu de 1674, ab deu mil homes, prengué la major part de les fortificacions de Vallespir. Mes com en 1675 s'enviessin bona part de les tropes espanyoles del Principat a Messina per a subjugar una revolta dels sicilians, la guerra cambià y esdevingué favorable als francesos, aquell any y altres successius; així en 1676 s'apoderaren de Figueres; en 1677 fou derrotat a Espolla lo general espanyol Monterey; en 1678 se perdé Puigcerdà, destruhint les fortificacions espanyoles. Vauban construhí, en 1679, altre castell en situació més dominant en la Cerdanya, dintre del territori francès, titolat de Sant Lluís.

Per virtut de la pau signada a Nimega l'any 1679, s'obtingué que fos retornat Puigcerdà, però no cap altre dels llocs de la Cerdanya ocupats arran de la pau dels Pirineus. Quedà pactat lo matrimoni del rey Carles II ab Maria Lluïsa, primogènita del Duch d'Orleans y neboda de Lluís XIV.

Cinch anys després tornà nostra frontera a ésser pertorbada, invadint 15.000 francesos l'Empurdà y assetjant Gerona (12 a 30 maig 1684). Pactades treves duraderes cinch anys, esclataren a Catalunya tres alçaments populars en 1687, 1688 y 1689, promoguts secretament per França mantenint l'esperit d'agitació. Se renovà la guerra en 1689, arribant fins al 1697, y l'exèrcit francès s'apoderà de Barcelona (10 agost 1697), retenintla quasi cinch mesos (4 janer 1698). Lo territori ocupat durant los darrers vuyt anys de guerra, se tornà a Espanya en les estipulacions de la pau de Ryswick.

Tot aquest engranall de guerres ab França sostingudes dintre Catalunya condueixen al any 1705, en què s'encengué la més forta de totes nostres lluytes, la que acabà ab la pèrdua de les llibertats ciutadanes, després del famós assalt de Barcelona del 11 de setembre de 1714, coneguda per guerra de Successió.

La pau d'Utrecht, de què parlarem seguidament, no innovà les actuals

(1) De Massanet de Cabrenys havem vist, ab motiu d'aquest incident, dos plans, un d'ells presentat per l'embaixador de França al Govern d'Espanya en 1673. Se defensà la integritat empurdanesa de Massanet, ab l'amolionament del terme fet en 1454. (*Estado: plechs 2679 y 2696, de l'Arxiu de Simancas*).

anomalies de la frontera de Cerdanya, emperò foren objecte d'una justa reparació en lo tractat de Basilea del 1795, com se dirà a son temps.

Lo resultat de les delimitacions ha sigut que la frontera francesa se n'entra dintre vessants catalanes: al Empurdà, en algunes hectàrees de terra al port de Bellaguarda; en altra porció de 12 kilòmetres quadrats, prop de la població, avuy francesa, de Costoja, y'ls 500 kilòmetres quadrats, aproximadament, de la Cerdanya francesa, dintre'ls quals hi ha los 12 kilòmetres espanyols de Llívia, comunicats ab Espanya per un camí neutral.

Després de les convencions diplomàtiques y dels fets consumats, los autors francesos, des de Baluzi, elogien la ciencia y coneixements del bisbe Marca, causa y motiu de les estipulacions de Llívia. Mentres alguns espanyols, persistint en no confessar lo fracàs nacional, al veure que s'afegiren, després de la cessió del Rosselló, tants llochs de la Cerdanya, s'han entretingut a examinar la qüestió, segons feu Fra Junoy, sots lo punt de vista d'estrategia militar, com si aquest fos l'únich que interessés als pobles d'un mateix origen històrich. Dit autor recull moltes opinions en aquest sentit, assegurant que, al prosseguir la Cerdanya per Espanya, no tan sols Rosselló y Conflent resultaven exposats en totes ocasions per lo punt dominant, sinó que restaven adquisició poch valiosa.

Migrat punt de vista, sense cap aplicació en la estrategia militar contemporània y davant la diferencia dels armaments actuals, ab los de cent anys enrera.

Cert qu'en nostres temps, al tractar del Rosselló, ningú pensa en que tingui tals ò quals aventatges militars. Es molt divers lo sentiment qu'encarna en les velles nacionalitats històriques, l'ànima de les quals està en lo llenguatge, en les tradicions y en les costums. Totes les anades dels excursionistes catalans al Rosselló deixen un sediment d'anguniosa tristesa, al veure sortir de per tot arreu l'esperit català, mixtificat per los grans esforços del centralisme que tracta d'avassallar-lo, però impotent per fer desaparèixer l'ànima d'un poble.

Deya En Lluís Cutchet en 1883, al retornar d'una anada dels catalanistes ibèrichs al Rosselló, hont foren rebuts cordialment, ab franca espontaneïtat y oberta manifestació d'honrosos sentiments, que la separació d'uns y altres no hi ha dubte fou ben poch voluntaria, «y encara que ocorreguda fa prop de dues centuries y mitja, per nosaltres sembla d'ahir. En teoria, no es pas gayre difícil fer lo cor fort, presentarse ab ayres de cosmopolita y donar per cert que tot lo món es patria, no essent pas tots de pobre ingeni los qui aytals màximes prediquen; però la realitat es que no per això, generalment parlant, deixa d'existir arrelat en les entranyes un quelcom que fa entristir quan se tracta de certs cops soferts per la terra que guarda'ls òssos d'aquells a qui, després de Déu, devèm la vida.»

Y prou; poques vegades han traspassat los límits de la prudencia les reivin-

dicacions catalanes, demostrant extremat bon sentit en la nostra gent. Sempre se la veu temerosa de que pogués trencarse un dia la bona corrent harmònica que uneix una historia inesborrable, unes costums incommovibles y un llenguatge indestructible. Com lo llaç perpètuu del idioma sobrepassa totes les fronteres convencionals de la política humana, dintre d'ell solen respondre sovint a nostres requeriments la gent rossellonesa.

Es la llengua'l vehícol més ferm de les nacionalitats, lo més indestructible. Y al parlar de la llengua, sempre s'han commogut nostres germans de França.

Tocava a En Justí Pepratx donar la benvinguda als catalans, a Banyuls de la Marenda (ò de la Maresma), a 17 de juny de 1883: «La llengua de la casa es com la casa mateixa: sempre hom hi torna y sempre ab lo mateix dalè»; «en nostre Rosselló hi hagué sempre qui se adonàs de la llengua catalana, encara que molts altres la mirassen com apocada, y no han estat aquells los qui han menos estimat y honrat son país. Sí, hi hagué sempre en ell una cadena de bons y fermes catalans, cadena de roures, que may s'ha trencat, y que, ¡vàlgans Déu!, may pus se trencarà». Se li deya al eminent escultor Oliva de Sallagosa, que vivia a París, al elogiarli una bella imatge seva de la Mare de Déu de Font-Romeu: «Ara sols falta que'ls goigs se traduhsquin y cantin en francès», responent ell ab vehemencia: «Això, no; la Mare de Déu de Font-Romeu no entén sinó'l català». Resposta plena de sentit poètic y pràctic, tot a un temps.

FRANCESCH CARRERAS Y CANDI

(Continuarà)

BIBLIOTECA

ENTRADA DE LLIBRES DURANT EL TRIMESTRE ABRIL-JUNY DE 1919

ADQUISICIONS

- ABELÍN (ISAAC) Y CORRAL (JOSÉ M.^a DEL). — *Investigaciones acerca del metabolismo de los hidratos de carbono en el hígado superviviente del perro*. Anales, Tomo XVII, Memoria 6.ª — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Fortanet. 1919. 1 follet.
- Anuario Eclesiástico*. 1919. Edición española. Año V. — Barcelona, E. Subirana, Editor y Librero pontificio. 1 vol.
- Anuario Estadístico de la Ciudad de Barcelona*. Tomo XV. Año 1916. — Barcelona, Imprenta de Henrich y C.^a, S. en C. 1918. 1 vol.
- ARAGAY (JOSEP). — *Italia*. Poemes. — Barcelona, Publicacions de La Revista, Imprenta La Noogràfica de Sabadell. 1918. 1 vol.
- Arquitectura y Construcción*. 1918. — Resumen anual de arquitectura, bellas artes, ingeniería, decoración e industrias, así en España como en el extranjero. Libro del arquitecto y del constructor. Anuario de la Construcción para 1919. — Barcelona, Establecimiento Gráfico de Thomas. 1 vol.
- ARÚS (JOAN). — *La nostra expansió literaria*. Lectura donada en l'Academia de la Joventut de Barcelona, el 27 de Decembre de 1918. — Sabadell (Barcelona), Imprenta La Noogràfica. 1919. 1 vol.
- Arxius de l'Institut de Ciències*. Any V. Números 4 y 5. — Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. 2 follets.
- Atlas du Congrès de Genève*, contenant seize cartes dressées et éditées par les soins du Journal de Genève. — Imprimerie du Journal de Genève, 1919. 1 album.
- BAROJA (Pío). — *La Isabelina*. Memorias de un hombre de acción. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Rafael Caro Raggio. 1919. 1 vol.
- Bibliographie Hispanique (1914-1915)*. — The Hispanic Society of America. New-York. 2 vols.
- BULBENA Y TOSELL (ANTONIO). — *Diccionario Catalán-Castellano*. — Barcelona, Imprenta de la Viuda Badía Cantenys. 1919. 1 vol.

- CASTRO BARCA (PEDRO). — *Los Aragonitos de España*. Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Zoológica núm. 24. — Madrid, Imprenta de Antonio Marzo. 1919. 1 follet.
- CATASÚS (T.). — *Poemes del temps*. — Barcelona, Tallers d'En Francesch Altés. 1918. 1 vol.
- CEJADOR Y FRAUCA (JULIO). — *Historia de la Lengua y Literatura Castellana*. (Epoca regional y modernista: 1888-1907.) Primera parte. Tomo X. — Madrid, Tipografía de la Revista de Archivos, Bibliotecas y Museos. 1919. 1 vol.
- CHESSIN (SERGE DE). — *Au pays de la démence rouge. La Révolution Russe (1917-1918)*. Paris, Librairie Plon-Nourrit et Cie, Imprimeurs-Éditeurs. 1919. 1 vol.
- Colección General de Documentos relativos a las Islas Filipinas, existentes en el Archivo de Indias de Sevilla*. Publicada por la Compañía General de Tabacos de Filipinas. Tomo 2.º (1519). — Barcelona, Tipografía de la Vda. de Luis Tasso. 1919. 1 vol.
- CONDE DE LA VEGA DEL SELLA. — *El Dolmen de la Capilla de Santa Cruz (Asturias)*. — Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas. Memoria núm. 22. — Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales. Establecimiento Tipográfico de Fortanet. 1919. 1 follet.
- Congrés de Metges de Llengua Catalana (Tercer)*, que's farà a Tarragona els dies 27, 28 y 29 de juny de l'any 1919, organitzat y executat per la Junta de l'Associació General de Metges de Llengua Catalana. — *Ponencies que's discutiràn en el...* Volum 1.er Barcelona, Impremta Badia. 1 vol.
- COROMINAS (PERE). — *Les gràcies de l'Empordà*. Poema en prosa. — Barcelona, Francesc X. Altés, Impressor. 1919. 1 vol.
- DARÍO (RUBÉN). — *Todo al vuelo*. Vol. XVIII de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1919. 1 vol.
- *España contemporánea*. Vol. XIX de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1919. 1 vol.
- *Prosa dispersa*. Vol. XX de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1919. 1 vol.
- *Lira póstuma*. Vol. XXI de las Obras completas. — Madrid, Editorial Mundo Latino, Tipografía Yagües. 1919. 1 vol.
- DELVILLAR (A.). — *El Somatén*. Su origen, su historia, su organización, su espíritu. — Barcelona, Casa Editorial Viuda de Luis Tasso. 1 vol.
- DÍAZ CANEJA (GUILLERMO). — *El sobre en blanco*. Novela premiada por S. M. el Rey, a propuesta de la Real Academia Española. Prólogo del Excmo. e Ilmo. Sr. D. José Carracido. — Madrid, Imprenta y Encuadernación de Julio Cosano, Sucesor de Ricardo F. de Rojas. 1919. 1 vol.
- Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*. Tomo XXXIX. — Barcelona, Hijos de J. Espasa, Editores. 1 vol.
- España Regional*. — Descripción por Ceferino Rocafort y Casimiro Dalmau. Cartas corográficas por el Comandante de Ingenieros Benito Chías y Carbó. Tomo 2.º — Barcelona, Establecimiento Editorial de Alberto Martín. 1 vol. texto y 1 vol. planos.
- FERRANDO (ERNEST M.). — *El farsant i l'enamorada*. Conte idíl·lic. — Barcelona, Obradors Gràfics Verdaguer. 1919. 1 vol.

- FORTEZA PINYA (MIQUEL). — *L'Estela*. — Barcelona, Publicacions de La Revista. Impremta La Neogràfica, de Sabadell. 1919. 1 vol.
- GIRBAL JAUME (EDUART). — *La estrella ab cua. (L'agre de la terra.)* Novela. — Barcelona, Il·lustració Catalana, 1919. 1 vol.
- GONZÁLEZ FRAGOSO (ROMUALDO). — *Enumeración y distribución geográfica de los uredales conocidos hasta hoy en la Península Ibérica e Islas Baleares*. — Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Botánica, núm. 15. — Madrid, Imprenta de Fortanet. 1918. 1 vol.
- GRAHIT (JOSEP). — *En Joaquim Botet i Sisó*. 'Bio-bibliografia premiada en els Jocs Florals de Girona, celebrats en 1918'. — Girona, estampat a la Editorial Gerundense. 1919. 1 follet.
- Guía Oficial de España. 1919*. — Madrid, Establecimiento Tipográfico Sucesores de Rivadeneyra. 1. vol.
- HINOJOSA (EDUARDO DE). — *Documentos para la Historia de las Instituciones de León y de Castilla (siglos X-XIII)*, coleccionados por... — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Fortanet 1919. 1 vol.
- JACOB (LL.) I GRIMM (G. CHARLES). — *Contes d'Infants i de la llar*. Traducció de Carles Riba Bracons. — Barcelona, Editorial Catalana. 1919. 1 vol.
- Jochs Florals de Barcelona. Any LXI de llur restauració. MCMXIX*. — Barcelona, Estampa La Renaixensa. 1 vol.
- KEATS (JOHN). — *Sonets i Odes*. Traducció de Marià Manent. Prefaci d'Eugeni d'Ors. — Barcelona, Publicacions de La Revista. Tallers Gràfics d'Antoni Lòpez. 1919. 1 vol.
- LAGERLÖF (SELMA). — *Els Ingmarsson*. Traducció de Joan Sitjar. — Barcelona, Editorial Catalana, S. A. 1919. 1 vol.
- Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans. Vol. XVII.* (Camprodón, Palomer, Ribas, Esplugues, Llongueras, Palau, Via, Cebrià, Rahola, Calzada, Massó, Abril, Almirall, Sanmartín, Arqués, Solà, Güell.) — Barcelona, Il·lustració Catalana. 1 vol.
- Vol. XVIII. (Cambó, Folch, Rahola, Casas, Ferré, Bassegoda, Gual, Carbó, Miret, Garriga, Pujulà, Bonafont, Omar, Maseras, Casadesús, Morlius.) — Barcelona, Il·lustració Catalana. 1 vol.
- LÉVY (RAPHAEL-GEORGES). — *Banques d'émission et trésors publics*. — Paris, Librairie Hachette et Cie 1912. 1 vol.
- Ley del Timbre del Estado de 1.º de Enero de 1906, reformada por la de 5 de Agosto de 1918 y otras especiales*. Texto aprobado por R. D. de 11 de Febrero de 1919. — Madrid, Imprenta de José Góngora. 1919. 1 vol.
- LOZANO Y REY (LUIS). — *Los peces de la fauna ibérica en la colección del Museo en 1.º de Enero de 1919*. Trabajos del Museo Nacional de Ciencias Naturales. Serie Zoológica, núm. 39. — Madrid, Imprenta de Antonio Marzo. 1919. 1 follet.
- MARAÑÓN (G.). — *La edad crítica*. Estudio biológico y clínico. — Madrid, Imprenta del Sucesor de E. Teodoro. 1919. 1 vol.
- MARDEN (ORISON SWETT). — *La obra maestra de la vida*. Traducción española de F. Climent Terrer. — Barcelona, Librería Parera. Tallers Tipogràfics de los Sobrinos de López Robert y C.^a 1919. 1 vol.

- MAUCLAIR (CAMILLE). — *Historia de la Música Moderna* (1885-1914). Los hombres. Las ideas. Las obras. Versión española de José M.ª Borrás. — Barcelona, Sociedad General de Publicaciones. Talleres Gráficos de la misma. 1 vol.
- MIQUEL Y PLANAS (R.). — *La Novela d'un Bibliòfil*. (Segona edició.) — Barcelona, Il·lustració Catalana. 1918. 1 vol.
- *Les Confidencies d'En Joan Bonhome, seguides dels seus Pensaments*. (Segona edició.) — Barcelona, Il·lustració Catalana. 1919. 1 vol.
- OLLER (NARCÍS). — *Al llapis y a la ploma*. (Varia.) — Barcelona, Il·lustració Catalana. 1918. 1 vol.
- ORTEGA RUBIO (JUAN). — *Historia de América, desde sus tiempos más remotos hasta nuestros días*. — Madrid, Librería de los Sucesores de Hernando. 1917. 3 vols.
- PAN (ISMAEL DEL). — *Paleogeografía de los mamíferos cuaternarios de Europa y Norte de África*. — Comisión de Investigaciones Paleontológicas y Prehistóricas. Memoria núm. 21. — Madrid, Museo Nacional de Ciencias Naturales. Imprenta de los Sucesores de Hernando. 1919. 1 follet.
- PIGA (A.) Y LAMAS (L.). — *Infecciones de tipo gripal*. Tomo 2.º — Madrid, Talleres Tipográficos de «Los Progresos de la Clínica» y «Plus Ultra». 1919. 1 vol.
- PONS (JOSEPH S.). — *El bon pedriç*. Poesies rosselloneses. — Perpinyà, Impremta Catalana d'En J. Comet. 1919. 1 vol.
- RIBA (CARLES). — *Primer llibre d'estances*. Publicacions de La Revista. — Barcelona, Impremta d'Antoni López. 1919. 1 vol.
- ROLLAND (ROMAIN). — *Colas Breugnon*. — Paris, Librairie Paul Ollendorff. 1 vol.
- RUYRA (JOAQUIM). — *Fulles ventisses*. Poesies de tots vents posades en català per... — Palamós. Publicació «Marinada». Llorens Castelló, Impressors. 1 follet.
- *La Parada*. — Barcelona, Editorial Catalana, S. A. 1919. 1 vol.
- SAMARAN (CHARLES). — *Jacques Casanova, Vénitien. Une vie d'aventurier au XVIIIe siècle*. Paris, Calmann-Lévy Éditeurs. Imp. Paul Brodard. 1 vol.
- SENADOR GÓMEZ (JULIO). — *La tierra libre. No pidáis pan, pedid tierra*. Valladolid, Imprenta y Librería Viuda de Montero. 1918. 1 vol.
- *La Ciudad Castellana. Entre todos la matamos...* — Barcelona, Editorial Minerva, S. A. Sobrinos de López Robert y C.^a 1918. 1 vol.
- *La Canción del Duero. Arte de hacer naciones y de deshacerlas*. — Valladolid, Imprenta y Librería Viuda de Montero. 1919. 1 vol.
- TAGORE (RABINDRANATH). — *Sacrificio*. Poema dramático. Traducción de Zenobia Camprubí de Jiménez. — Madrid, Tip. Lit. de Angel Alcoy, S. en C. 1919. 1 vol.
- TOBELLÀ (MERCÈ). — *Florida*. — Barcelona, Obradors Tipogràfics de R. Tobellà. 1 vol.
- TRINE (RODOLFO WALDO). — *La ley de la vida*. Traducida del inglés por Federico Climent Terrer, y cuidadosamente revisada. — Barcelona, Librería Parera. Sobrinos de López Robert y C.^a 1919. 1 vol.
- VAUCHER (ROBERT). — *L'enfer bolchevik à Péetrograd sous la Commune et la terreur rouge*. Paris, Librairie Académique Perrin et Cie, Libraires-Éditeurs. 1919. 1 vol.
- VERDAGUER I CALLÍS (N.). — *La primera victòria del catalanisme*. Pròleg de F. Maspons i Anglèsell. Resum biogràfic per R. R. C. — Barcelona, Publicacions de La Re-

vista. Col·lecció d'Estudis Polítics, II. Tallers Tipogràfics de la Casa de Caritat. 1919. 1 vol.

VILA (MERCÈ). — *Les Hores*. — Barcelona, Publicacions de La Revista, Impremta de Joan Sallent i C.^a 1918. 1 vol.

DONATIUS

Album del Automóvil. Resumen de la primera Exposición del Automóvil, celebrada en el Palacio de Bellas Artes de Barcelona los días 3 al 12 de Mayo de 1919, organizada por la Cámara Sindical del Automóvil bajo los auspicios del Excmo. Ayuntamiento de Barcelona. — Talleres Gráficos de Félix Costa. 1 vol.

ALMERA, Pbro. (JAIME). — *Contribución a la fauna paleozoica de Cataluña*, por el doctor D. Joaquín de Angelís. Nota vertida del manuscrito original latino. — Barcelona. 1 follet.

— *Descobriment d'una de las antigas floras triàsicas al nord de Barcelona*. — Barcelona. 1 follet.

— *Descubrimiento de otras dos faunas del silúrico inferior en nuestros contornos, determinación de sus niveles y del de la fauna de los filadios rojo-purpúreos de Papiol*. — Barcelona. 1 follet.

— *Descripción de los terrenos pliocénicos de la cuenca del bajo Llobregat y llano de Barcelona*. Primera parte (Geología), y *Monografía de los antozos y briozos pliocénicos*. Con dos láminas. — Barcelona, Imprenta de Henrich y C.^a, en Cta. 1894. 1 vol.

— *Nota sobre la presencia del pliocénico superior en San Juan de Vilasar*. — Barcelona, 1895. 1 follet.

— *Sobre el mapa geológico de Tarrasa por D. Domingo Palet y Barba, y la Memoria que le acompaña*. — Barcelona, 1896. 1 follet.

— *Historia Geológica de la Vall de Nuria* (Pirineus Orientals). — Barcelona, Estampa de la Llibrería Religiosa. 1896. 1 follet.

— *Antozos y briozos de los depósitos pliocénicos de Cataluña, y Contribución a la fauna paleozoica de dicha región*. — Barcelona, Imprenta de Henrich y C.^a, en Cta. 1900. 1 follet.

— *Énumération des mammifères fossiles découverts en Catalogne*. — Fribourg (Suisse), Imprimerie et Librairie de l'Œuvre de Saint-Paul. 1898. 1 follet.

— *Reconocimiento de la presencia del primer piso mediterráneo en el Panadés*. Seguido de cortes geológicos y de un cuadro estratigráfico de los depósitos miocénicos de la provincia. Memoria leída en la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona, el 30 de Junio de 1896. I. Descripción y cortes locales de esta comarca, por el Canónigo Dr. D... II. Monografía de las especies del género *Pecten* del Burdigalense superior y de una *Lucina* del Helveciense de las provincias de Barcelona y Tarragona, por el Dr. D... y D. Arturo Bofill y Poch, académicos numerarios. — Barcelona, Establecimiento Tipográfico de Jaime Jepús Roviralta. 1897. 1 follet.

— *Apuntes sobre los terrenos pliocénicos de Barcelona*. — Memorias de la R. A. de C. y A.

- de Barcelona. Vol. XIV, núm. 11. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1919. 1 follet.
- ALMERA (JAIME) y BOFILL y POCH (ARTURO). — *Moluscos fósiles de los terrenos terciarios superiores de Cataluña*. — Barcelona, Imprenta de Jaime Jepús. 1885. 1 follet.
- *Fauna salobre tortonense de Villanueva y Geltrú*. — Barcelona, Imprenta de Henrich y C.^a, en Cta. 1895. 1 follet.
- Anuario de la Sociedad Económica de Amigos del País*. 1918. Año XXIV de su publicación. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1 vol.
- Bibliothèque de l'Université de Louvain (La)*. (1636-1914.) — Louvain, François Centenrick, Imprimeur. 1918. 1 follet.
- Boletín del Observatorio Fabra*. I. Sección Astronómica, núm. 1. Enero y Febrero 1919. Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1919. 1 follet.
- CAHÍIS (M.) — *Homeopatía segura*. Memoria destinada al Congreso Internacional Homeopático de Londres de 1911. — Barcelona, Imprenta Elzeviriana de Borrás, Mestres y C.^a 1916. 1 follet.
- Cámara de Comercio y Navegación de Barcelona*. — *Memoria Comercial del año 1917*. — Barcelona, Talleres de Artes Gráficas Henrich y C.^a, en Cta. 1 vol.
- Colegio Notarial del Territorio de la Audiencia de Barcelona (Ilustre)*. — *Lista de Notarios Colegiados*. 1919. — Barcelona, Imprenta La Renaixensa. 1 follet.
- Crítica de un descubrimiento del Dr. Turró*, por. J. B. — Söller, Tipografía de Salvador Calatayud. 1919. 1 follet.
- DUMAS (CHARLES)* — *La Vérité sur les Bolcheviki*. Documents et notes d'un témoin. — Paris, Édition Franco-Slave. 1919. 1 vol.
- ELORRIETA (TOMÁS). — *El movimiento bolchevista*. Conferencia. — Madrid, Establecimiento Tipográfico de Jaime Artés. 1919. 1 follet.
- *La municipalización de servicios en el Condado de Londres*. — Madrid, Imprenta Municipal. 1919. 1 follet.
- État Économique de la Lithuanie*. Publié par les soins du Bureau d'Information de Lithuanie. — Lausanne, 1919. 1 follet.
- FAJARDO (ENRIQUE) VIDAL (FABIÁN). — *Crónicas de la gran guerra*. — Madrid, Biblioteca Nueva, Gráfica Excelsior. 1 vol.
- FALGUERA (A. DE), VILASECA (J.), arquitectes, i MALUQUER (JOSEP), enginyer. — *Anexe al Passeig Marítim*. Projecte de l'Institut Oceanogràfic de Catalunya. — Barcelona, Tallers d'Arts Gràfiques d'Henrich i C.^a 1919. 1 follet.
- FONTSERÉ (EDUARDO). — *Estudio de un procedimiento para determinar un epicentro sísmico en función de los valores de P. en varias estaciones cercanas*. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XIV, núm. 12. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1919. 1 follet.
- GIRAN (ETIENNE). — *Sous le joug*. Placards et avis de l'armée allemande dans les régions envahies. — Paris, Librairie Hachette et Cie 1 vol.
- GOETHE. — *Ifigenia a Taurida*. Traducció de Joan Maragall. — Barcelona, Tipografia L'Avenç. 1898. 1 vol.

- Instituto Agrícola Catalán de San Isidro.* — *Anuario de 1919.* — Barcelona, Imprenta de Francisco Altés y Alabart. 1919. 1 vol.
- Instituto de Reformas Sociales.* — *Informes de los Inspectores del trabajo sobre la influencia de la guerra europea en las industrias españolas (1917-1918).* Tomo 1.º — Madrid, Sobrinos de la Sucesora de M. Minuesa de los Ríos. 1918. 1 vol.
- Junta de Ciències Naturals de Barcelona (Estatut i Reglament interior de la).* — Barcelona, Museu Martorell. Tallers d'Arts Gràfiques Henrich i C.^a, en Cta. 1 follet.
- La elevación de las tarifas ferroviarias y la situación de las principales Compañías.* — Madrid, Abril de 1919. Establecimiento Tipográfico Suc. de Rivadeneyra. 1 follet.
- LECOMTE (GEORGES). — *Clemenceau.* Avec six gravures hors texte. — Paris, Bibliothèque Charpentier. Eugène Fasquelle, Editeur. 1918. 1 vol.
- MALUQUER (JOSEP). — *Notes per a una monografia de les Meduses (Acalepha), del litoral català.* — Barcelona, Institut d'Estudis Catalans. 1919. 1 follet.
- Maravillas de España (Las).* — Tomo de Barcelona y Provincias Catalanas. — Barcelona, Establecimiento Gráfico Viuda Luis Tasso. 1919. 1 album.
- MARSANS ROF (JOSÉ). — *Banco de Ahorro gratuito y obligatorio para todas las clases sociales, y en especial para los que viven de su trabajo.* — Barcelona, 1919. 1 follet.
- MIRÈT Y SANS (JOAQUIM). — *Les Médecins juifs de Pierre, roi d'Aragon.* Extrait de la Revue des Études Juives. — Versailles, Imprimerie Cerf. 1909. 1 follet.
- ORBOK (L. D'). — *El Cavaller de Seingalt.* Comedia sentimental en tres actes. Traducció de C. Capdevila. La Novela Teatral Catalana. Publicació quinzenal. — Barcelona, 1919. 1 follet.
- PLANAS Y CASALS (J. M.^a). — *Apuntes de Derecho Civil.* Tomados taquigráficamente de las explicaciones del Dr. D..., por D. Rafael Pou de Foxá. — Barcelona, Talleres de Artes Gráficas. 1903. 2 vols.
- POCH NOGUER (JOSÉ). — *La Madera.* Versión española revisada y aumentada con arreglo a los progresos de la química contemporánea. — Madrid, Casa Editorial Bailly-Ballière.
- *Cuerpos grasos industriales.* Nueva edición, notablemente adicionada y puesta al nivel de los adelantos del día. — Madrid, Casa Editorial Bailly-Ballière.
- PURICKIS (J.). — *L'État Lithuanien et le Gouvernement de Gardinas.* Publié par les soins du Bureau d'Information de Lithuanie. — Lausanne, 1918. 1 follet.
- QUIJANO (JOSÉ D. DE). — *Caminos de la Montaña.* Novela en bocetos. — Barcelona, Compañía Española de Artes Gráficas, S. A. 1919. 1 vol.
- Real Academia de Ciencias y Artes.* — *Año Académico de 1918 a 1919.* — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1 vol.
- RIVAS (C.). — *Occupation allemande en Lithuanie.* — Genève-Nancy. 1917. 1 vol.
- ROCA (JOSEPH M.^a), President del III Congrés de Metges de Llengua Catalana. — *La Medicina Catalana en temps del Rey Martí.* — Barcelona, Fidel Giró, Impresor. 1919. 1 vol.
- RODÓN (FRANCISCO DE A.). — *Organización de la Estadística de España.* Contribución al estudio de las publicaciones estadísticas de la Administración Central. — Barcelona, Casa Editorial Estudio. 1919. 1 follet.
- ROSELL (JOSÉ M.^a). — *Nuevos puntos de vista sobre fisiopatología y terapéutica intestinal.*

- les, basados en estudios caprológicos. — Barcelona, Tip. Lit. de Juan Sabadell. 1919. 1 vol.
- ROSSELL Y VILÀ (M.) — *Importancia de la ganadería en Cataluña, y estudio zootécnico de algunas de sus comarcas*. Obra laureada por esta Real Academia con motivo del concurso al Premio Agell, correspondiente al año 1915 a 1916. Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona. Vol. XV, núm. 1. — Barcelona, Sobrinos de López Robert y C.^a, Impresores. 1919. 1 follet.
- RUBIÓ Y LLUCH (ANTONIO) Y PARPAL Y MARQUÉS (COSME). — *Milà y Fontanals y Rubió y Ors*. Discursos escritos para la solemne sesión conmemorativa del Centenario del nacimiento de dichos ilustres profesores, celebrada por la Universidad de Barcelona el día 29 de Junio de 1919, por los doctores... Catedráticos de la Facultad de Filosofía y Letras. — Barcelona, Imprenta de Pedro Ortega. 1919. 1 vol.
- RUCABADO (R.) — *Socialisme espiritual*. — Barcelona, Llibreria Verdaguer. Impremta de la Editorial Catalana, S. A. 1 follet.
- SERRA I PAGÈS (ROSSEND). — *El Cançoner Musical Popular Català*. Amb un apèndix per En Joaquim Pecanins. — Manresa, Impremta i Enquadernacions de Sant Josep. Any 1918. 1 follet.
- Situation (La) de l'Église Catholique en Lithuanie*. Publié par les soins du Bureau d'Information de Lithuanie. — Lausanne, 1917. 1 follet.
- SOLER TEROL (LLUÍS). — *Màners*. Tragèdia en cinc actes, en vers. — Barcelona, Tallers de la Casa de Caritat. 1919. 1 vol.
- TALLADA (JOSEP M.^a) — *Les doctrines de P.-J. Proudhon*. Publicacions de La Revista. Sabadell (Barcelona), Impremta d'En Joan Sallent. 1918. 1 vol.
- VALLS-TABERNER (F.) — *Els orígens dels comtats de Pallars i Ribagorça*. 1.ª part. *La primera família comtal pallaresa*. Extret dels Estudis Universitaris Catalans. — Barcelona, Impremta de la Casa de Caritat. 1918. 1 follet.
- Vérité Polonaise sur les Lithuaniens (La)*, par Lituanus. Publié par les soins du Bureau d'Information de Lithuanie. — Lausanne, 1917. 1 follet.

CRÒNICA

Hem de consignar la mort d'un dels més il·lustres socis de l'Ateneu, Don Joan J. Permanyer y Ayats, ocorreguda el dia 12 d'abril últim. La Junta Directiva oficià a la família del difunt com es d'habitut en aquests casos, condolent-se de que ab el Dr. Permanyer haguessim perdut no sols un catedràtic doctíssim, un jurisconsult eminent y un ciutadà integèrrim, sinó quelcom qu'era consubstancial ab els ideals peculiaríssims del nostre poble, tal com han sigut sustentats per nostres moderns apologistes — dels quals ell era mestre, — apoyats en el dret secular y en les necessitats presents.

En l'exercici de la professió que ab tanta saviesa y desinterès exercí, y en el dels importants càrrechs que honorablement desempenyà — entre ells la presidència de nostre Ateneu, — Don Joan J. Permanyer no's despossehí may de l'alta significació patriòtica que havia assumit anys enrera, durant la creuada catalanista al volt de la promulgació de les famoses *Bases de Manresa*, de les quals ell era principal autor.

Creyent fervorós, però tolerant y afable en el tracte particular, el Dr. Permanyer ha mort respectat de tothom, deixant una estela de sanes ensenyances y de bones amistats.

D'altra pèrdua dolorosa hem de donar compte encara: la de N'Oriol Martí y Ballès, deixeble de l'anterior en jurisprudència y catalanisme, que's distingí per sa actuació amplament lliberal. Ab el concurs d'escriptors joves y d'empenta, fundà en 1900 la revista *Juventut*, que literariament y socialment omplí tota una època. Don Oriol Martí fou model d'amichs, y home que, a una il·lustració y a una catalanitat mantes voltes probades, afegí una modestia y una cavallerositat may desmentides.

Y tanquèm aquesta llista de distingides personalitats perdudes per l'Ateneu durant el darrer trimestre, lamentant la mort del reputadíssim Dr. Don Antoni Raventós, ab qui la moderna ciència mèdica catalana ha perdut un home de seny y un home de acció que difícilment serà substituït dintre de les humanitàries tasques a que ab tant talent y exemplaritat se dedicà. Al retre honor a sa memoria, lamentèm fonament el buyt qu'entre nosaltres deixa tan eximi consoci.

Que en pau reposin els qui, treballant per la ciència y per la patria, tan dignes s'han fet d'un bon repòs.

CONFERENCIES Y LECTURES

Durant el trimestre abril-juny s'han efectuat en l'Ateneu els actes següents:

Dia 10 de maig, a les set de la tarda: Conferència per Mr. V. Langlois du Feu, sobre'l tema: *Bases científicas del amaestramiento del caballo*.

Dia 3 de juny, a les set de la tarda: Conferència per Mr. Louis Gerstch, sobre'l tema: *Suiza y los prisioneros de guerra. Breve historia del «Comité Bernois.»* Les explicacions del conferenciant anaren acompanyades d'interessants il·lustracions gràfiques.

El mateix dia 3, a les deu de la vetlla, se donà, davant de molt nombrosa y lluhida concurrencia, una lectura de fragments de la tragedia d'En Joseph Massó Ventós *La Muller del Comte Arnau*, a càrrech de l'Esbart de Rapsodes del Ateneu Enciclopèdich Popular baix la direcció de Don J. Ferran y Torras. El versos del senyor Massó foren molt celebrats, com també la labor dels seus intèrpretes senyorettes Camps (Teresa y Lydia), Ibern, Torras (Constança y Eularia), Gerrero (Amelia y Flora) y Sallent; y senyors Sagarra, Fosalba, Ribas, Cortés y Calvó.

El 12 de juny, a les deu de la vetlla, Don Joseph M.ª Junoy dissertà sobre *El present y l'avenir del esperit català, especialment aplicat a les lletres y a les arts*.

El 13 del propi mes, a la mateixa hora, el Dr. Don Ricart Moragas donà una interessant conferencia, il·lustrada ab exemples pràctichs y ab projeccions, sobre *El paper de la infermera com auxiliar en laboratoris de microbiologia y anàlisis clínichs*.

Y finalment, en la nit del 21 de juny, el jove y celebrat actor Don Bartomeu Soler donà una audició rapsòdica de notables produccions de Maragall, Darío, Gabriel y Galán, Carner, Alcover, Sagarra, Montaner, etc.